

СИХАСТЕРИЈА (ПОСНИЦА) СВ. САВЕ У КАРЕЈИ.

У самој престоници Св. Горе, у свету богомољаца и аскета, налази се један од првих споменика средњовековне Српске Архитектуре. То је „Сихастерија“, посница Светога Саве, место на далеко чувено и знано, посвећено Св. Сави Јерусалимском — освећеном. Овај се манастирић од његовог оснивања, од 1199. године па све до данашњих дана са великим поштовањем помиње у монашком свету као „најтврђе место“ у целој Св. Гори, што ће, можда, рећи и у целом православном свету. Живот монаха, који се после

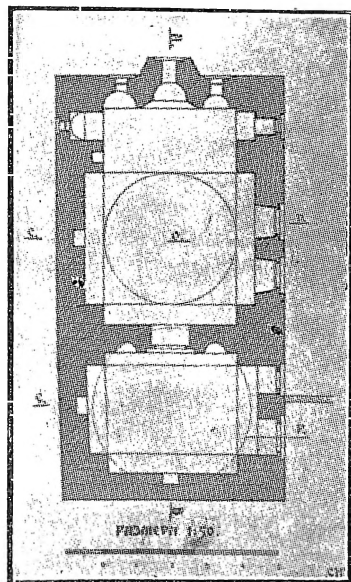

Сл. 1. — Црква Св. Саве освећеног у Кареји.

тешких проба и искушења одлуче да тамо заврше своје дане, у свему се разликује од живота оних монаха, који живе по манастирима, ћелијама и скитовима. Готово цео дан и већи део ноћи проводе они у непрекидним молитвама, готово цела година им је испуњена најстрожијом врстом поста. Оснивач ове ћелије, Св. Сава, син великог жупана српског Немање, и сам прослављени аскет, установио је био нарочити Типик, по коме се и сам управљао а по коме се и данас живи и службује у овој ћелији.

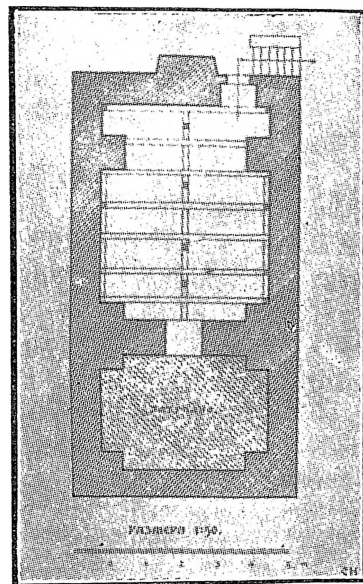
Основа ове мале цркве има исти чудни облик као и многобројне црквице и параклиси у Св. Гори. Та основа не представља ни једнобродну базилику (сл. 2.), јер је састављена из два потпуно засебна простора који су покривени потпуно

засебним сводовима, нити представља крстообразну цркву, јер се бочни луци не манифестују ни на фасади ни у крову. Из правоугаоног нартекса, покриве-

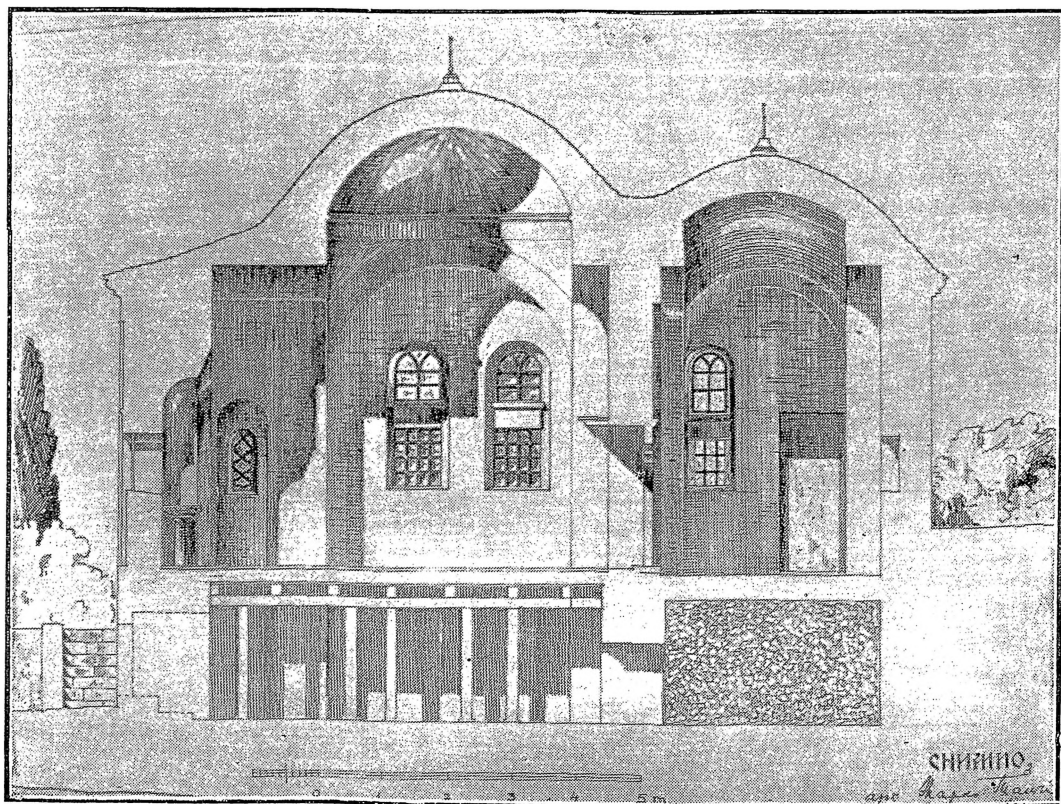
Сл. 2. — Основа цркве.

ног кугластим сводом који почива на четири полукружна лука, улази се у наос, главни део цркве, који је покривен кубетом на пандатифима. Ово је кубенешто спљоштена полулопта, мало веће висине него што је завршац кугластог свода у припрати. Олтарни простор сасвим је мали и узак тако да камена часна трпеца и није могла бити слободна са свих страна већ је прислоњена уз малу олтарну апсиду. Олтарна ап-

Сл. 3. — Основа Костурнице.

сида, изнутра полукружна споља тространа, има изнутра један доста велики коси засек, проширење, које се спроводи све до горе па и по кривини лука.

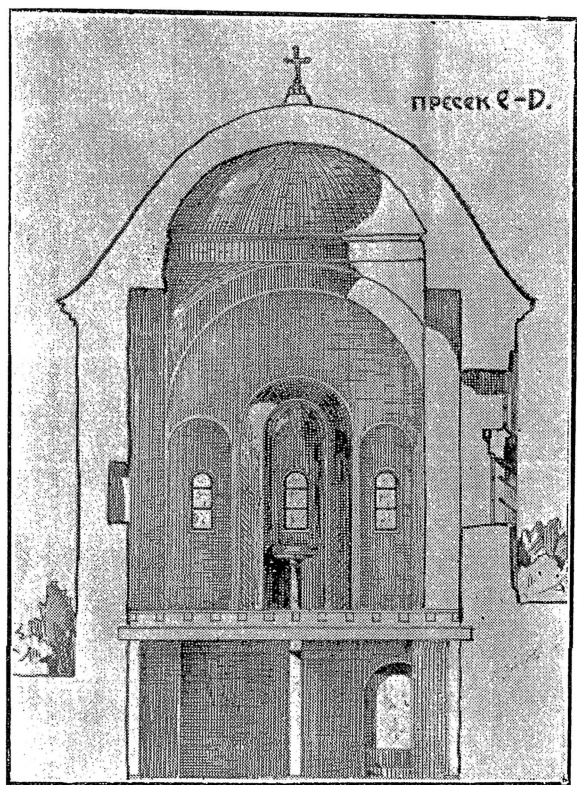
Сл. 4. — Пресек А—В.

Са обе стране апсиде налази се по једна мала полукружна ниша, остављена за ђаконикон и протисис. Неколико малих правоугаоних ниша, затворених

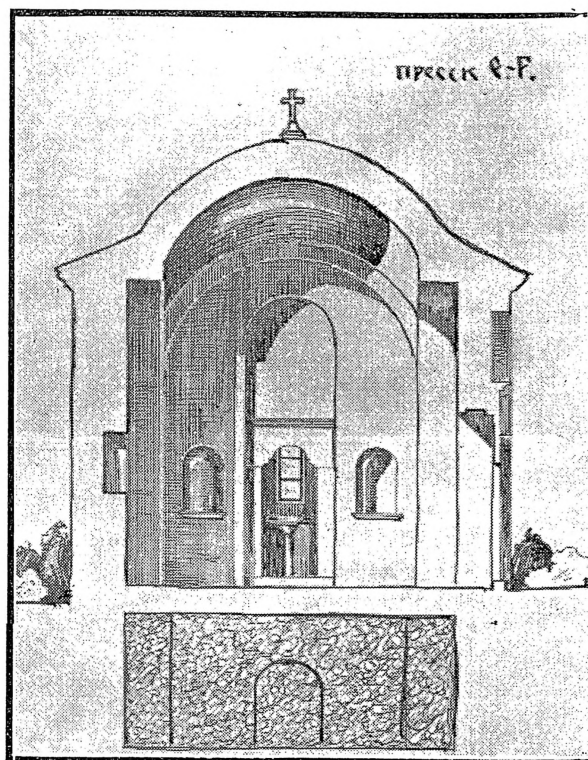
сада вратанцима, удубљено је у зиду и даје згодне оставице за ситне црквене потребе: свеће, уље, четке и т. д.

Но како је црквица на косом терену висина темеља дозвољавала је да се испод ње оснује и костурница (сл. 3. и 4.), одељење преко потребно у свакој светогорској кући, јер је на Атосу још и данас обичај да се монаси сахрањују онде где су живели. И заиста, источни део цркве, исподолтарног простора и наоса и данас је пун људских костију и лобања, чија велика количина изазива језив утисак испитивачу. Део пак испод нартекса данас је затрпан земљом и материјалом (на сл. 4. шрафирано), тако да за сада није било могуће сазнати у колико је тачно тврђење калуђера, да је из тога дела костурнице а кроз порушени пирг било везе са недавно порушеним старим хилендарским конаком.

Међуспратна конструкција између костурнице и цркве и данас је дрвена и од доста слабог материјала (сл. 4. и 5.). Она пак несумњиво стоји на свом

Сл. 5. — Пресек Е — D.

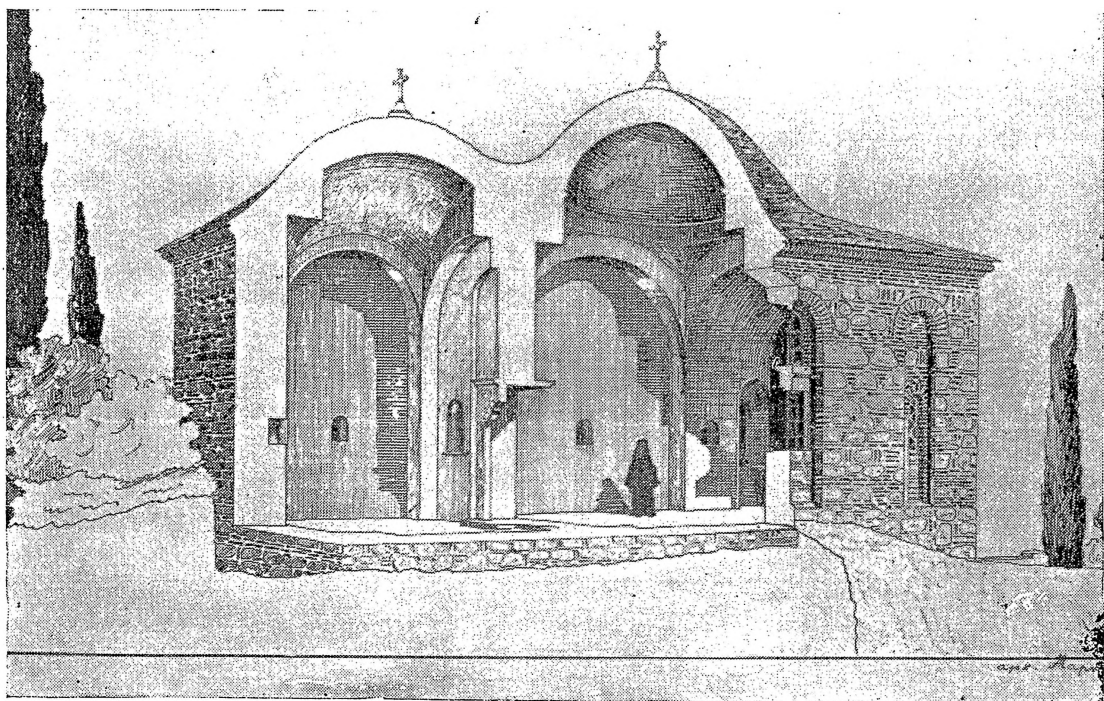

Сл. 6. — Пресек Е — F.

оригиналном нивоу. Угаони ступци у костурници који подухватају своје антипode, не показују нигде трагова од рамена лукова, нити се на зидовима виде трагови од рамена сводова. То нам изгледа загонетно. Да ли је могуће да је чак између костурнице и цркве од увек овде постојала само оваква или слична дрвена конструкција? Познат је, међутим, византијски манир, по коме се код сакралних грађевина дрво употребљује у што мањој количини а за међуспратне конструкције скоро по правилу никако. Или овде имамо један редак изузетак. Патос пак у припрати је израђен од каменних плоча. Ово нам донекле даје уверење да је и део костурнице испод припрате премошћен сводом.

Покривање довољно широког унутрашњег простора ниским сводним конструкцијама, само по себи даје могућности да се добије шупљина са монументалним изгледом (сл. 7.). Ова монументалност је појачана још и малом количином бочних отвора, који чине да су масе још теже а да светлост свугде не продире.

Нерашчлањена фасада, само са својих неколико удубљења врло плитких, са својим патинираним зидовима зеленкасте боје, са своја два кубета која изничу из крова а завршавају се крстовима од камена и гвожђа, даје нам и сувише тежак утисак мирне оријенталске грађевине. Ова фасада и није у целости својој тако стара као што је иначе стара црква. На доста места она је, види се, прилично у новије време ретуширана. Кровни венац, израђен од насатичних опека, нов је у сваком случају а има барокни профил, стран под овим небом. У зиду су, на два места, на северној и јужној фасади, вешто утиснуте цифре формиране од опека: 1775, цифре које свакако казују тек годину последње рестаурације фасаде и, вероватно, препокривања крова и кубета покривачем од шкриљца. Црква је, дакле, данас покривена тим материјалом, кога има доста у Св. Гори, а којим су покривене данас без мало све грађевине тамо. Оба свода која покривају просторе над нартексом и наосом издижу се, као кубета, својим висинама из површине крова, из кога сваки за себе продиру напоље; — решење типично оријенталско.

Сл. 7. — Перспектива унутрашњости.

Нарочито интересантних архитектурних детаља у овој сиромашној цркви нема. Пажњу нам ипак привлаче три скоро једнака прозора који имају две етаже: доња етажа од камена, увучена је скоро као засебан прозор у велики отвор у зиду; горњу етажу чини остатак отвора над каменим делом (сл. 4). Ово је решење типично светогорско; — таквих, скоро идентичних прозора има у Св. Гори на хиљаде. Други су прозори без великог интереса. У једном од њих, на јужној фасади, сачуван је доста стари оквир од гипса, лепог цртежа и састава. Тај свакако није првобитан с обзиром на материјал од кога је направљен.

Улазна врата са својим каменим оквиром, добро технички израђена, имају једно ретко интересантно решење. Над самим надвратником и његовим венчићем, налази се у каменој плочи урезан Типик Светог Саве,¹ оснивача и првог

¹ По приватном саопштењу г. Др. Л. Марковића, у овом типичу на камену има руси-зама, што је свакако знак да и сам натпис није из XII века.

службеника ове цркве. Вероватно је, да је приликом какве доцније рестаурације, какав строги испосник дошао био на идеју да себе и своје следбенике у свакој прилици спомене на садржај тога типика, па га је дао урезати у камен на самом улазу у цркву. Прохтев свакако чудан, мајстору задатак тежак, но ипак нам изгледа да је, с обзиром на архитектуру, добро решен.² Врата пак која воде из нартекса у наос са целим преградним зидом дају једну архитектонску целину (сл. 6. и 7.). Две бочне полукружне нише фланкирају средње удубљење, у зиду, чији је лук концентричан главне конструктивном луку. Венчић од камена предваја цело удубљење и у горњем делу оставља место за икону, а испод себе камени отвор за врата. Сами пак камени первази и конзоласти спој двеју равни њихових, хоризонталне и вертикалне, изгледа да нису првобитни, јер њихово решење није у складу са осталим детаљима исте врсте у овој цркви.

Од старих ствари које би припадале ситним уметностима, налази се овде само неколико фрагмената од полијелеја, који и данас стоје на својим местима (сл. 8.). Карактеристично је да се идентичног цртежа фрагменти налазе скоро по свима црквама и манастирима у Св. Гори: — Ово би нам био доказ да их је иста радионица производила, и то на велико.

Спољашност ове цркве и ако обрађена од опеке и камена, противно српском духу, не одаје великих претензија да изазове ефекте полихромије, нити тежи да буде китњасто и оригинално украшена. Мешање опеке и камена долази овде као конструктивна нужност, као уобичајени манир, а појава овакве структуре на фасади само је непосредна последица тога, Отуда и целокупност даје утисак сувишне скромности и мирноће, сувишне небрижљивости према спољњем изгледу, што је свакако у складу и са наменом грађевине и са целокупним амбијентом њеним.

Не први пут и не само овде у могућности смо да укажемо на једну лепу особину византиске архитектуре, код које се ничим не прикрива ни конструкција ни део простора који се под конструкцијом или иза ње налази, тако, да је посматрач увек у могућности да из самога спољњег изгледа грађевине закључи чак и чему је она намењена.

Жарко Татић.

Сл. 8. — Фрагмент од полијелеја у испосници Св. Саве.

² Постоји још један, вероватно оригинални егземплар овога типика. Тај се чува у Хиландару и писан је на пергаменту. Његова транскрипција, која се у ситним ортографским појединостима не слаже са овим каменим егземпларом објављена је 1890. год. од стране Љуб. Стојановића у Споменику С. К. Академије, св. III. стр. 162.

RÉSUMÉ.

Dans son article intitulé „L' ermitage de St. Sava à Kareji“, M. Žarko Tatić, architecte, donne une description technique des intéressants monuments (église et ossuaire) qui furent élevés en 1199 par le premier archevêque serbe indépendant, St. Sava, alors moine, à Kareji, centre administratif du Mont Athos.
